

Page 1

Amma itti aansinee gaafi lammaffaaf deebii gahaa fi quubsaa gargaarsa Mawlaatiin argachuuf carraaqna. “Kaayyoon ani itti uumameef maalii?” jette of gaafatte beektaa? Jireenya tana keessatti qormaanni adda addaa maaliif nama muudataa? Namoonni gariin rakkoo dhandhamu, gariin immoo qananii keessa daaku. Gariin ni gubatu, gariin ni gammadu. Iccitiin kana duuba jiru maaliidha jechuun of gaafatte beektaa? In sha Allaah gaafiwwan kanniin hundaaf deebii gahaa argachuuf ni carraaqna. Kaayyoo namni itti uumameef beekun dura kaayyoo jireenyi addunyaa tanaa itti uumamteef beekun nurra jira.

Deebii kana argachuuf maal gochuu qabnaa? Eenyuun gaafachuu qabnaa? Mana addaa garmalee bareedu tokko yoo arginee fi kaayyoo itti ijaarrameef beeku yoo barbaanne, eenyun gaafannaa? Takkaa abbaa mana kana ijaare takka immoo namoota abbaa manaa kanatti dhiyoo ta’aman gaafannaa mitii ree? Abbaa manaa ykn nama isatti dhiyoo ta’ame dhiisnee nama alagaa (badhee) waa’tee mana kanaa sirritti hin beekne yoo gaafanne, kaayyoo manni kuni itti ijaarrameef nutti himuu danda’aa? Tarii alaa ilaalun kuni keessa jiraachuuf ykn daldalaaf jechuu danda’aa. Garuu dhugaan odeeffannoo guutuu kan nu kennu danda’uu abbaa mana kana ijaaredha.

Jireenya tanas yommuu ilaallu kan ishii uumee fi ijaaretu jira. Samii fi dachii, wantoota isaan keessa jiran hundaa Kan uumee, ijaaree fi tartiiba qabsiise Rabbii Olta’aadha. Rabbiin subhaanahu wa ta’maalaa kana hunda taphaaf hin hojjanne. Kaayyoo itti uumee qaba. Kanaafu, jireenyi tuni maaliif akka uumamte deebii gahaa fi quubsa argachuu kan dandeenyu Rabbiin irraayyi. Sababni isaas, Rabbiin jireenya tana kan uumee fi kaayyoo itti uumee Kan beekudha. Dubbiin erga akkana ta’tee, Rabbiin subhaanahu wa ta’maalaa kaayyoo jireenya tana itti uumee akkana jechuun dubbata:

﴿تَبْرَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ۝﴾

[Rabbii] Mootummaan waan hundaa harka Isaa jiru tolli Isaa baay’ate. Inni waan hundaa irratti Danda’aadha. [Rabbiin] eenyu keessantu irra gaarii akka hojjatu isin qoruuf Kan du’aa fi jireenya uumedha. Inni Injifataa, Araaramaadha. • Suuratu Al-Mulk 67:1-2

Mulk (mootummaa) jechuun wanta tokko qabaachu fi too’annaa guutuu irratti argachuudha. Akkasumas, wanta lubbuu qabu ajajuun, dhoowwun, adabuu fi badhaasun aangoo guutuu irratti qabaachudha. Mootummaan wanta hundaa harka Rabbii jira. Jecha mootummaa jedhu hiika wanta tokko qabaachu fi too’annaa guutuu irratti argachuun yoo ilaalle, Rabbiin subhaanahu wa ta’maalaa Mootii waan hundaati. Sababni isaas, Rabbiin wantoota Isaan ala jiran hundaa kan uumee fi Gooftaa isaaniiti. Kanaafu, wanta hunda kan uumee erga ta’tee, too’annaa guutuu wantoota uume kanniin irratti qaba. Akka fedhetti wantoota kanniin jijjiruu danda’aa.

Jecha mootummaa jedhu hiika aangootiin yoo ilaalle immoo Rabbiin aangoo fi taaytaa guutuu wantoota jiran irratti qaba[1]. Murtiin hundi kan Isaati, nama fedhe ola’ansa, nama fedhe gadi buusu. Gabroota Isaa ni ajaja, ni dhoowwa. Nama Isaaf ajajamee ni badhaasa, kan Isa dide immoo ni adaba. Gonkuma Isa jalaa miliquu fi dheessun hin jiru. Sababni isaas, “Inni waan hundaa irratti Danda’aadha.”

Rabbiin dandeetti fi humna guutuu qaba. Samii fi dachiin tooâ€™anna Isaa jala jiru. Kanaafu, eessatti jalaa dheessan?

â€™[Rabbiin] eenyu keessantu irra gaarii akka hojjatu isin qoruuf Kan duâ€™ma fi jireenya uumedha.â€™ Kana jechuun Rabbiin isin qoruu fi qormaata kanaan eenyutu hojii irra gaarii taâ€™e akka hojjatu ifa baasuf ergasii hojii isaa irratti hundaaâ€™e nama hundaafu mindaa kennuuf ykn adabuuf duâ€™ma fi jireenya uume[2]. Ibn al-Jawzin (Rabbiin rahmata Isaaf haa godhu) akkana jechuun keeyyata (aayah) tana ibsa: Jireenya tana keessatti isin qoruuf jireenya uume, duâ€™a immoo isin kaasu fi jazaa isiniif kafaluuf uume[3]. Hayyoonni biroos ibsa kana kennani jiru. Sababni isaas, aayah Arabiffaa keessatti â€™wal-hayaata liyabluwakumâ€™ jechuun â€™jireenyi fi qoruunâ€™ wal duraa duuban dhufan. Jireenyaa fi qoruun kan wal qabataniidha. Aayan (keeyyani) armaan gadi ibsa armaan olii kana ni jabeessiti.

﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ﴾

â€™Inni Kan samiiwwanii fi dachii guyyaa jaha keessatti uumedha. Arshiin Isaas bishaan gubbaa ture. Eenyu keessantu irra gaarii akka hojjatu isin qoruuf, [isaan uume]. Yoo ati, â€™Dhugumatti, isin duâ€™a booda ni kaafamtu.â€™ jetteen, warri kafaran, â€™kuni sihrii (falfala) ifa taâ€™e malee waan biraati miti.â€™ jedhu.â€™ Suuratu Huud 11:7

Rabbiin subhaanahu wa taâ€™aala samiiwwanii fi dachii guyyaa jaha keessatti akka uume ni beeksisa. Yeroo samiiwwanii fi dachii uumu, samii torbaffaa ol Arshiin Isaa bishaan irra ture. Erga samii fi dachii uumee booda oltaâ€™iinsa Isaaf malu Arshii ol oltaâ€™uun dhimmoota ni qindeessa, murtiiwwan qadaraa fi murtiiwwan shariâ€™a irraa wanta fedhe ni jijjira. Gabrootaaf seera itti bulmaata ni baasaf, wanta badaa irraa ni dhoowwa, wanta gaariitti ni ajaja. Kuni murti shariâ€™aati. Akkasumas, ogummaa (hikmaa) guutuu Isaatiin wanta fedhe ni uuma, nama fedhe gadi buusa, kan fedhe olkaasa, kan fedhe dureessa godha, kan fedhe hiyyeessa godha, kan fedhe ni ajjeesa, yeroo fedhetti immoo ni kaasa. Kunniin murtii qadaraatti. Kanaafi, itti aanse, â€™Eenyu keessantu irra gaarii akka hojjatu isin qoruuf, [isaan uume].â€™ jedhe. Kana jechuun isin qoruuf wanta samii fi dachii keessa jiran isiniif uume. Ergasii isin keessaa kamtu dalagaa irra gaarii taâ€™e akka hojjatu ni ilaala ykn ifa baasa. Hojiin tokko â€™hojii irra gaariiâ€™ jedhamuuf haala shariâ€™aan ajajuun ikhlaasan kan hojjatame yoo taâ€™ee qofaadha. Kana jechuun namni hojii gaarii hojjatu Rabbiif qofa jedhee hojjachu fi akkaataa Rabbiin subhaanahu wa taâ€™aala ajajeen hojjachu qaba[4].

Ibn al-Jawziin ni jedha, â€™Isin qoruufâ€™ kana jechuun qormaata jazaan itti kafalamu isin qoruuf. Namni xinxallu mallattoolee samii fi dachii ilaalun [yoo amanee fi hojii gaarii hojjate] mindaa argata. Warroonni didanii fi of tuulan immoo ni adabamu[5].â€™ Kanaafi itti aanse Rabbiin ni jedhu, â€™Yoo ati,

â€œDhugumatti, isin duâ€™a booda ni kaafamtu.â€• jetteen, warri kafaran, â€œkuni sihrii (falfala) ifa taâ€™e malee waan biraati miti.â€• jedhu.â€• Kana jechuun yaa Muhammad (SAW) warroota Rabbiin waliin waan biraa gabbaran (waaqefataniif) duâ€™aan booda kaafamuun ni jira jechuun yoo ibsiteef, warri kafaran â€œKuni sihrii (falfala) ifa taâ€™e malee waan biraati miti.â€• jedhu. Isaan biratti, â€œSihrii (falfala)â€• jechuun wanta sobaa nama gowwoomsudha[6]. Warroonni kafaran duâ€™aan booda murtiif kaafamuun soba jechuun yaadu. Garuu Rabbiin subhaanahu wa taâ€™aalaa samii fi dachii garmalee gurguddatan kanniin uumuu kan dandaâ€™e, isaan kaasuu irratti Dandaâ€™aa akka taâ€™e isaanitti beeksisa.

Kanaafu jireenyi tuni tan uumamteef qormaataafi. Addunyaan tuni iddoo qormaataati. Jireenyi tuni maaliif akka uumamte erga beekne, â€œhiika qormaataa, qormaata fedhii, wantoota ittiin qoraman, wanta qormaata irraa barbaadamu fi buâ€™aa qormaataaâ€• ilaalun nurraa bareeda.

Hiika Qormaataa

Qormaata jechuun amala dhoksaa nama keessa jiru ifa baasuuf qoruu (mokkoruu)dha. Jecha biraatin, jabinnaa fi dadhabinna isaa, obsa qabaachu yookiin dhiisu isaa, galata galchuu yookiin dhiisu isaa ilaaluu fi ifa baasuf wanta inni jaallatu ykn jibbu isa fuundura gochuudha. In sha Allaah kanneen hafanii fi daran akka ifa taâ€™uuf Qurâ€™aana irraa keeyyatoota fudhachuun balâ€™innaan kutaalee itti aanan keessatti ni ilaalla.

Barruulee kanaan wal-qabatan guutuu isaanii dubbisuuf:

<https://sammubani.files.wordpress.com/2019/08/kaayyoo-uumama-ilma-namaa.pdf>

[1] [Maâ€™arij Tafakkuri wa daqaaâ€™iqu tadabburâ€™](#) Abdurahmaan Hasan Habankaa 14/614

[2] Madda olii-14/fuula 615

[3] [Zaadul Masiir](#) 1456, Ibn Al-Jawzi akkasumas ilaali Tafsiir Qurxubii 21/112

[4] [Tafsiir Saâ€™diyy](#) 433-434

[5] [Zaadul Masiir](#)- 643, Ibn Al-Jawzi

[6] [Tafsiir Qurxubii](#) 11/76-77

[Ibtillaaâ€™ul Iraadati bil Iimaani wal-Islaami wal-Ibaadatiâ€™](#) Fuula 73-â€™, Abdurahman Habankah

Date Created

May 14, 2019

Author

admin